

ЯК КЛАСНОМУ КЕРІВНИКУ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ СФОРМУВАТИ ДРУЖНИЙ УЧНІВСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Важливою проблемою інклюзивної освіти є формування позитивних взаємин дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП) із ровесниками з типовим розвитком. Значне місце у розвитку системи міжособистісних стосунків школярів інклюзивного класу належить класному керівнику.

У публікації покажемо роль класного керівника у формуванні колективних взаємин учнів з ООП із однолітками з типовим розвитком в умовах закладу загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням.

Одним із головних завдань вчителя інклюзивного класу є включення дитини з ООП у колектив, а головною умовою його реалізації – взаємодія учнів. Білоруський дослідник В. Олешкевич наголошує, що педагог повинен допомагати і підтримувати учня з ООП особливо протягом адаптаційного періоду, намагатися створити систему позитивних взаємостосунків у класі, заснованих на повазі, довірі. Дуже важливо створити у класі дружню атмосферу, що полегшить процеси включення та адаптації не лише дитини з ООП, а й адаптацію школярів з типовим розвитком до нового учня. З першого дня перебування у класі дитини з ООП класний керівник повинен створити атмосферу доброзичливості, дружелюбності, схвалення, підтримки.

Зміст інклюзивної компетентності класного керівника

У результаті аналізу літературних джерел та практичного досвіду нами визначено складові інклюзивної компетентності класного керівника:

- знання нормативно-правової бази інклюзивної освіти;
- позитивне ставлення до інклюзивної освіти та до дітей з ООП;
- адекватне сприймання школярів з ООП;
- знання особливостей психофізичного розвитку учнів з ООП;
- вміння організувати освітній процес в інклюзивному класі;
- вміння і бажання реалізувати індивідуальний підхід до дитини з ООП;

- знання структури міжособистісних взаємин у колективі;
- вміння забезпечувати сприятливий соціально-психологічний клімат у колективі учнів інклюзивного класу;
- вміння налагодити позитивні взаємини дітей з ООП із однокласниками з типовим розвитком у класі з інклюзивним навчанням;
- вміння розподіляти доручення між учнями, враховуючи індивідуальні особливості кожної дитини та її місце у системі міжособистісних взаємин у класі;
- вміння співпрацювати з батьками дітей з ООП і учнів з типовим розвитком;
- прагнення до підвищення власного наукового, фахового та методичного рівня щодо роботи з дітьми з ООП тощо.

Шляхи формування інклюзивної компетентності класного керівника

Формування методичної готовності класних керівників до роботи з встановлення позитивних міжособистісних взаємин у класі з інклюзивним навчанням має здійснюватися у процесі методичної роботи. У закладі загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням цю методичну роботу має організовувати корекційний педагог. Основною метою методичної роботи є поглиблення теоретичних знань педагогів про особливості психофізичного розвитку учнів з ООП, аналіз проблем, конфліктних ситуацій, які виникають у процесі розвитку колективних стосунків у класі, пошук шляхів їх розв'язання, підбір інноваційних технологій, що сприяють формуванню колективу школярів, розгляд питання участі батьків у встановленні позитивних міжособистісних стосунків між учнями у класі та співпраці педагогів із фахівцями з спеціальної освіти.

Формувати готовність класних керівників до роботи в інклюзивному класі доцільно за допомогою таких форм методичної роботи, як: тематичні педради, методоб'єднання, вебінари, семінари-практикуми, тренінги, консультації з практичним психологом, соціальним і корекційним педагогами, дискусії тощо.

Завдання класного керівника

М.Фіцула зазначає, що у закладі загальної середньої освіти класний керівник повинен забезпечити розв'язання таких завдань:

- виховання в учнів культури поведінки, формування в них високих моральних якостей;
- забезпечення єдності педагогічних вимог з боку сім'ї і школи;
- організація в разі потреби допомоги учням (навчальної, матеріальної, моральної);
- проведення заходів з метою зміцнення здоров'я учнів;
- організація суспільно корисної праці учнів, ведення документації класу;
- будування взаємин з учнями та їхніми батьками на демократичних засадах, співробітництві, сприяння розвитку самоврядування учнів.

Нами визначено, що основними завданнями класного керівника класу з інклюзивним навчанням, спрямованими на формування колективу учнів, є:

- визначення стадії розвитку колективу учнів інклюзивного класу, соціально-психологічного клімату, системи міжособистісних взаємин у класі з метою визначення соціального статусу учнів з ООП;
- включення у план виховної роботи з класом заходів, спрямованих на адаптацію дітей з ООП у колективі, налагодження взаємин між учнями у класі;
- поєднання різних форм організації виховної роботи із залученням учнів з ООП до парної, з часом групової та колективної роботи;
- тісна співпраця з членами команди психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП.

Морально-етичні заняття для формування колективу учнів інклюзивного класу

Нами розроблено систему морально-етичних занять для молодших школярів, яка може бути використана класним керівником з метою формування колективу учнів інклюзивного класу. Заняття подано у вигляді навколосвітньої подорожі по чарівних країнах Добра, Правди, Чуйності, Ввічливості, Турботи, Щирості, Поваги і Любові, Радості, Дружби. Мета занять полягає у розширенні, поглибленні, систематизації та узагальненні знань учнів про морально-етичні

категорії; виробленні у них навичок і вмінь застосовувати отримані знання у власних вчинках; вихованні гуманності, колективізму, здатності до самооцінки й потреби самовдосконалення.

Беручи до уваги фізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку, морально-етичне заняття має тривати: у 1-2 класах – 30 хвилин (вступна частина – 5 хв., основна частина – 20 хв., заключна частина – 5 хв.); у 3-4 класах – від 45 хвилин до 1 години (вступна частина – 5-10 хв., основна частина – 30-35 хв., заключна частина – 10-15 хв.).

Мета вступної частини заняття полягає у тому, щоб активізувати та узагальнити знання учнів про моральну категорію, викликати зацікавлення до неї. З цією метою було використано проблемні питання про характеристики моральних якостей, які допомагали учням переключити увагу на сприймання матеріалу, зосередитися на занятті (наприклад: Як ви розумієте значення слова «турбота»? Як, на вашу думку, жителі королівства Турботи ставляться один до одного?).

Мета основної частини морально-етичного заняття – пояснити учням зміст моральної категорії, викликати позитивні емоційні переживання та адекватне ставлення до фактів і явищ, про які йдеться на занятті, виховати доброзичливе, турботливе ставлення до однокласників, до людей з ООП. Під час розробки заняття використовувались інтерактивні методи та технології навчання та виховання, конкурси, дидактичні ігри, зокрема, з використанням народних прислів'їв і приказок, загадок тощо.

Мета заключної частини заняття полягає у підведенні учнів до узагальнення моральної категорії, закріпленні її основних характеристик, виведення правил поведінки тощо.

Результати досліджень вчених, практиків у галузі інклюзивної освіти свідчать, що досягти високого рівня розвитку колективу інклюзивного класу можна завдяки поетапному включенню учня з ООП у колектив: спочатку в пару, потім у мікрогрупу, з часом залучення цієї групи до співпраці зі всім класом. Часто соціальний статус дітей з особливими потребами є невисоким, тому використання таких методів, як робота у парах, малих групах потребує

особливого підходу, зокрема, знання структури міжособистісних стосунків класу. Для роботи у парі, групі з дітьми з ООП варто добирати учнів, які їх підтримують, не насміхаються з них. Розробляючи заняття, ми враховували поетапність включення дітей у колектив.

Приклад заняття.

Тема: Подорож у країну Турботи

Мета: дати дітям уявлення про співчуття та співпереживання, показати позитивну сторону допомоги оточуючим і зацікавити дітей до цього; навчити розповідати про даний напрямок моральної категорії і наводити подібні приклади; виховувати любов до оточуючих.

Обладнання: картинки, карточки із словами, карточки із ситуаціями, олівці, альбомний папір.

Хід заняття

I. Вступна частина

- Яку країну ми з вами відвідали минулого разу?
- Що означає бути чуйним?
- Чому потрібно співчувати оточуючим?
- Як люди ставляться до тих, хто не співчуває оточуючим?

Сьогодні нас чекають не менш захоплюючі пригоди. Ми вирушаємо з вами до королівства Турботи.

- Як ви розумієте значення слова «турбота»?
- На вашу думку, як жителі королівства Турботи ставляться один до одного?
- Про кого вони піклуються?

II. Основна частина

Перша зупинка «Озеро Турботливих»

Робота у парах

Учні отримують картинки, на яких зображеними є: пташка – людина, квітка – людина, дерево – людина, дівчинка – хлопчик, хлопчик – хлопчик, вазон – людина, учень – вчитель, собака – людина, котик – людина, дівчинка – мама.

Діти, кожна пара отримала картинку із різними зображеннями. Вам потрібно пояснити, яким чином, наприклад, людина турбується про пташку, а пташка про людину.

На виконання дається 3-5 хвилин. Потім по-черзі кожна пара учнів висловлює свої думки.

Друга зупинка «Містечко Справедливості»

Вправа «Коло ідей»

Чи потрібно турбуватися про товариша, поведінка якого не є зразковою? Чому?

Учні об'єднуються у групи. Після оголошення питань діти обговорюють його протягом 3-5 хвилин. Потім школярі по-черзі озвучують один аспект обговорюваної проблеми до тих пір, поки ідеї не вичерпуються. Під час обговорення думки дітей записуються на дошці. Підводиться підсумок.

Третя зупинка «Перевал Народної мудрості»

Робота у групах

Діти об'єднуються у 3 команди. Отримують у конвертах завдання: на окремих карточках написано слова, з яких складаються прислів'я. Учням потрібно розподілити карточки між собою і скласти прислів'я біля дошки, тримаючи карточки з словами у руках. Виграє команда, яка швидше справиться із завданням.

У дитини заболить пальчик, а у мами – серце.

Той добре серце має, хто слабшого захищає.

Поділена радість подвійна, а поділене горе вдвічі менше.

Четверта зупинка «Долина Милосердя»

Робота у групах

Діти отримують карточки із ситуаціями.

Кожна група отримала ситуацію. Вам потрібно скласти таке її продовження, щоб персонажі засвідчили турботливе ставлення один до одного.

Ситуація 1. У класі навчається дівчинка Оленка, яка шкутильгає на праву ногу. Четверо хлопчиків постійно з неї знущаються, обзивають її поганими словами. Однокласники бояться цих хлопчиків. Їхні батьки є заможними

людьми, і хлопці думають, що вони є головними у класі, і вчитель не може їх покарати. Одного дня як тільки-но Оленка прийшла до школи, побачила на своїй парті напис олівцем: «Незграба». На очі дівчинці навернулись сльози. Вона взяла гумку і почала витирати напис. А четверо хлопчиків стояли біля вікна і голосно сміялись з неї. Це все бачила сусідка Оленки по парті Софійка. Вона вирішила ...

Ситуація 2. Надворі вже пізня осінь. Холодно. Мрячить дощик. Діти поверталися зі школи додому. Раптом почули тоненький пискливий голосок з-під машини. Світланка і Оленка прибігли на крик, зігнулись, щоб зазирнути під машину, і побачили там малесеньке мокре кошеня. Дівчата вирішили ...

Ситуація 3. Надворі дуже сильна ожеледь. Діти поспішають до школи. Валя завжди йде до школи зі своїм старшим братом Васильком. Але сьогодні Василько залишився вдома через хворобу. Дівчинка вже пройшла півдороги. І тут раптом наступила на лід, ноги підкосились, і Валя впала, сильно вдарившись. Позаду йшли її однокласники, які ...

Ситуація 4. У Сергійка у класі немає друзів. Він часто хворіє. А коли приходять до школи, то привертає увагу однокласників різними способами: то тягає дівчат за косички, то штовхає когось із учнів, то перебиває розмову інших школярів. Одного дня на великій перерві всі учні дістали свої обіди із портфелів, а Сергійко забув свій обід вдома. Сусід Сергійка по парті Дмитрик вирішив ...

П'ята зупинка «Мис творчості»

- Як ви піклуєтесь вдома про своїх рідних?

- Як ви думаєте, коли людина потребує турботливого ставлення з боку оточуючих?

- Чи потребують ваші однокласники турботливого ставлення?

Уявіть ситуацію, що ваш однокласник потребує вашої турботи. Намалюйте, як ви дбатимете про свого товариша.

III. Заключна частина

- Яку країну ми з вами сьогодні відвідали?

- Що означає вислів «турбуватися про інших»?

- Вам сподобалась подорож?
- Який висновок ви зробили сьогодні для себе із нашого заняття?

Методичні рекомендації класним керівникам щодо формування колективу учнів інклюзивного класу

1. Ознайомтесь з нормативно-правовою базою інклюзивної освіти.
2. Працюйте над покращенням свого науково-методичного рівня.
3. Ознайомтесь з індивідуальними особливостями психофізичного розвитку учнів з ООП, з якими Ви працюєте.
4. Беріть до уваги процес адаптації дитини з ООП у новому класному колективі.
5. Проведіть роботу з дітьми з типовим розвитком з метою підготовки їх до спільного навчання з учнем з ООП.
6. Підготуйте батьків дітей з типовим розвитком до того, що у класі з їхньою дитиною навчатиметься учень з ООП.
7. У процесі організації виховної роботи з класом звертайте увагу на здібності та можливості дітей з ООП, щоб давати їм посильні завдання, доручення, створювати ситуації успіху.
8. Беріть активну участь у роботі мультидисциплінарної команди інклюзивного закладу.
9. Визначте структуру міжособистісних стосунків у класі, соціальний статус кожного учня у колективі.
10. Тримайте під контролем систему міжособистісних взаємин у класі.
11. Дотримуйтесь поетапного включення дитини з ООП у колектив ровесників.
12. Постійно демонструйте зразкове ставлення до учня з ООП, хваліть учнів, які позитивно ставляться до цього однокласника.
13. Забезпечте у класі атмосферу доброзичливості, дружелюбності, схвалення, підтримки, що сприятиме формуванню дружніх стосунків у колективі.

14. Налагодьте співпрацю з батьками школярів з типовим розвитком та учнів з ООП з метою формування у них позитивного ставлення до інклюзивного навчання, залучення їх до навчально-виховного процесу.

Для створення дружнього колективу інклюзивного класу недостатньо зусиль лише класного керівника. На формування позитивних взаємин дітей з ООП з ровесниками з типовим розвитком у значній мірі впливають позиція батьків обох категорій дітей, організація роботи вчителів предметів, соціального і корекційного педагогів, практичного психолога, асистента вчителя тощо. Тому лише завдяки злагодженій роботі членів команди психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП можна досягти найвищої стадії розвитку колективу учнів інклюзивного класу.